

МАТЕРІАЛИ КРУГЛОГО СТОЛУ
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРНОГО
ЗНАННЯ І МИСТЕЦТВ»
З УЧАСТЮ НАУКОВЦІВ І МИТЦІВ УКРАЇНИ

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

Маркова Олена Миколаївна – заслужений працівник культури України, доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри теоретичної та прикладної культурології ОНМА ім. А.В. Нежданової.

Кривошея Тетяна Олександрівна – доктор культурології, доцент, завідувач кафедри теорії та історії культури Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського.

Швець Наталія Олександрівна – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри теорії та історії культури НМАУ імені П.І. Чайковського.

СЕКРЕТАР:

Моторна Тетяна Федорівна – кандидат мистецтвознавства, викладач ОНМА ім. А.В. Нежданової.

Засідання № 2 від 15.10.2022

«Культурологія як предмет пізнання та її музичні проєкції»

На базі кафедр теорії та історії культури Національної музичної академії України, Київ, теоретичної та прикладної культурології Одеської національної музичної академії імені А.В. Нежданової, Одеса.

З участю провідних науковців Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова, Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського, Криворізького державного університету

ВИСТУПИЛИ:

1. КРИВОШЕЯ Т.О., доктор культурології, доцент, завідувач кафедри теорії та історії культури Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського.

Проблема самоідентифікації будь-якої науки – це, в першу чергу, проблема визначення власного дослідницького поля, окреслення предметних меж та побудова методологічного інструментарію. У постановці питання «як можлива музична культурологія?» на поверхні, вочевидь, є два підходи: музична культурологія як музикознавча та культурознавча пізнавальна настанова. Ці дві позиції мають свою історичну заданість і, зрозуміло, впливають на сучасний «образ» музичної культурології (як галузі знання, освітньої програми та спеціалізації).

В музикознавчій традиції складалась та обґрунтовувалась позиція щодо музичної культурології як галузі теоретичного музикознавства в аспекті *предикативності* музики до культурології. Дотримуючись даної логіки, чомусь, все ж-таки, дивно виглядають такі «культурологічні» сполуки як «образотворча культурологія», «театральна культурологія», «літературна культурологія»? Тобто розуміння музичної культурології як міждисциплінарної сполуки представляє предикативність культурології, а по факту демонструє особливість її трактування та використання – «культурологічні» жорнова можуть «перемолоти» та «перетравити» весь моноліт культури як «загального всього» (включаючи й музику).

Культурологічна методологічна парадигма – парадигма, коли культура як цілісність є предметом пізнання (а не об'єктом із варіантами предикацій щодо неї). Дана предметність формує сутнісне дослідження культури, на відміну від інших наук, в яких культура представлена через її варіативність та багатоманітність.

Також існує ще один підхід маркування музичної культурології як сфери немусичних, позамусичних, дотично-музичних феноменів: дослідники окреслюють лакуни навколо-музичних проявів музики і в такий спосіб, розширюють предметність класичного музикознавства. Такого типу музикознавчі предикації у конструюванні музичної культурології як музикознавчої галузі мають одне загальне уразливе місце: необґрунтованою «зоною» в даному підході було і залишається саме поняття «музична культура», яка постає як «велика очевидна всеосяжність».

Апріорі культурологія належить до неklasичної дискурсивності, що спрямовує її предметність у площину «конструювання сенсів», ніж їх «збирання». Такого роду дискурсивність все більше відсторонює культурологію від наукової дисциплінарності та формує предметну контраверсійність. Дана характеристика культурологічного пізнання спрямовує дослідника до пошуків міжпредметних та міждисциплінарних сполук, в яких «чиста» культурологія виглядає як певний «ідеальний тип», гіпотетичний взірець її майбутнього самовизначення та відокремлення.

Підхід предметної контраверсійності створює дослідницьке тло пошуку методологічних вирішень в науковій та науково-педагогічній діяльності викладачів кафедри теорії та історії культури Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського. Спостерігається стала тенденція формування культурології/музичної культурології на стику філософії/естетики як метатеорії мистецтва та теорії культури. Через даний дослідницький підхід проблема творчих біографій музикантів розгалужується у більш широку лауну міжнаукових сполучень – культурологічну біографістику, культурологію дитинства, меморіальну культурологію, культуру пам'яті тощо. Або проблема музичного супроводу (кінематограф, анімація, хореографія) залучає предметність та методологію досліджень звукового ландшафту культури, культурологічну урбаністику та культурну локалістику.

2. МАРКОВА О.М., доктор мистецтвознавства, професор, зав.кафедри теоретичної і прикладної культурології імені А.В. Нежданової

Муз.культурологія як вихідне й атрибутивне спрямування кафедри формувалася невіддільно від музикознавства, в якому від 1990-х років розрізняли 4 складові: теорію, історію музики, музичну естетику-філософію музики, музичну культурологію. І якщо музична естетика від ХІХ сторіччя усвідомлена як «спекулятивна теорія музики», то музична культурологія за своєю основою виступає в ролі «спекній улятивної історії музики», будучи сформованою і в Києві, і в Одеській музичній академії на основі музично-історичних кафедр. І хоча до нас поступають студенти без вираженої музичної підготовки, ми піклуємося про набуття ними музичних навиків, хоча основний контингент це студенти з музичним, іноді вельми серйозним запасом, частіше з піаністичною чи іншовиконавською музикознавчою базою. У нас, окрім «обов'язкового» фортепіано, є так званий «примусовий» вокал на ІІІ курсі, заохочується співом на значному навантаженні з фольклору – окрім традиційного національного широко представлений зарубіжний фольклор на рівні «актуального» фольклору, тобто затребуваного з тих чи інших причин в планетарному обсязі (як це сталося з болгарським фольклором у ХХ – на початку ХХІ ст. чи з ірландським фольклором у кінці ХХ – на початку ХХІ століття, з корейським фольклором у мас-мистецтві і художності сьогодення і т.п.).

Головна позиція кафедри в сповіданні музичного спрямування культурології – це усвідомлення культури як зобов'язаної ідеально-культовому її улаштуванню, що суттєво відрізняється від антропологічного бачення її природи. Розроблений курс, в якому співставляється культурологічний і антропологічний ракурси усвідомлення мистецтва і музичної природи в ньому, бо саме термінологічний вжиток у вигляді усталеного уявлення про «музичну культурологію» (але не мають місця поєднання «культурології живопису», «культурології архітектури», що закономірно від античного розрізнення «мусікійства» і «техно») закріплює привілею музичного мистецтва як предмету культурологічних розробок.

Із сказаного випливає особлива значущість визначення *специфіки музикознавчого і культурологічного аналізу артефактів і творів*. На кафедрі вибудувалися установлення що специфіки музикознавчого «цілісного» аналізу як сконцентрованого на феномені художньої цілісності предмету дослідження, тоді як культурологічний аналіз спрямований на виявлення ритуально-культурного кореня в цій художній цілісності. Звідти – задіяність парних категорій традиція-новаційність в музикознавстві, тоді як в музичній культурології це самозначущість «традиції». І це стосується лінгвізованості сучасного музикознавства (і антропології) з упором на семіотику, тоді як культурологічний підхід виділяє самозначущість символу, попри Ч. Пірса, у якого символ різновид знаку, з апеляцією до релігійного символізму.

Метаморфоза музикознавство – музична культурологія – музична антропологія складає хід наукових осмислень музичного феномену, що змінюється у нас на очах – і перетворюється в дещо, несумісне з предметом класичної музичної науки.

3. ПОКУЛИТА Ірина Костянтинівна, кандидат філософських наук, доцент кафедри теорії та історії культури НМАУ імені П.І. Чайковського.

Взяла слово у продовженні дискусії, що була розпочата завідувачкою кафедри Кривошеєю Т.О. та виступів колег кафедри теоретичної та прикладної культурології ОНМА імені А.В. Нежданової. Спікерами в обговоренні теми предметного контуру і сучасних горизонтів музичної культурології були позначені, як конвергентні проблеми музикознавства і культурології, так і проакцентована самодостатньо цілісна предметна область музичної культурології. Зокрема, Покулита І.К., спираючись на тези, висловлені доктором культурології Кривошеєю Т.О., зупинилася на тому, що в наукових пошуках сьогодення видозмінюється галузева структурованість знання на користь актуальних дослідницьких розвідок і сучасних стратегій в опануванні смислів культуротворення. Подібні трансформації властиві сферам природничих, точних наук. Щодо гуманітарного знання, й особливо у тій його спрямованості, де авангардом досліджень є Homo creator, то роль музики, як інтегруючої системи культури, динамічно зростає в ідентифікації та ретроспекції віх, епох та періодів розвитку культури. Те, що не набуло рельєфного звучання, чіткого контуру в опціях минулого століття, у візіях теперішнього гранулює дослідницькі завдання та формує власне предметне поле. В цьому аспекті «музика культури» постає домінантою світоглядних, комунікативних, соціально-консолідуючих характеристик історичного часу. Покулита І.К. зауважила, що цей феномен не згасає, а лише розкривається новими гранями у зв'язку із змінами типу комунікації – сучасною медіакультурою. Сьогодні вже важко уявити соціокультурні трансформації ХХ – початку ХХІ століть поза музичною семантикою, музикою, як способом і формою вираження протесного руху, як обов'язкового елементу різноманітних культурних практик тощо.

Окремого обговорення заслугоує симптоматичність збагачення понятійного апарату гуманітаристики в цілому та культурології зокрема

музичною термінологією, яка наживо відображає темпоральність та драматургію сучасного етапу культуротворення. Проте, це питання чекатиме свого обговорення на подальших зустрічах колег дружніх кафедр Музичних Академій України.

4. МУРАВСЬКА Ольга Вікторівна, доктор мистецтвознавства, професор ОНМА імені А.В. Нежданової.

"У всьому шукайте великого сенсу". Ці слова оптинського старця Нектарія є як духовним завітом, зверненим до сучасників і нащадків. В той же час вони виступають своєрідним символом пізнавальної установки вітчизняної культури загалом у її різноманітних проявах, зокрема й у сфері гуманітарної та музично-культурологічної освіти.

Особливої актуальності у нинішній час, відзначений економічною і політичною нестабільністю, переоцінкою цінностей у сфері суспільної думки, набуває ідея про антропологію (вчення про людину) як базу, фундамент педагогіки. Етимологія слова «людина» та її грецького аналога «антропос», що буквально позначає «навернений вгору», глибоко розкриває сенс динамічної концепції людини. Вона узгоджується також зі значенням слова «педагогіка», визначеного як «дітоводство» та його латинським варіантом «educō» – «виховую, вирощую». Характерно, що його приставка "e" ("ix") має значення руху вгору, "ducō" - "воджу". Отже, педагогічний процес як органічна єдність навчання та виховання на будь-якому рівні – від початкової до вищої ланки системи гуманітарної (у тому числі й музичної) освіти стає засобом піднесення людської душі. Особливо роль в цих процесах належить саме музиці як втіленню ідеального початку, що закладено в її онтологічній сутності, як засобу впорядкування-гармонізації як внутрішнього світу людини, так і людської спільноти в цілому.

Саме ці настанови, а також провідні положення «теологічної культурології», що базуються саме на культурі як першоджерелі культури, покладено в основу базових навчальних курсів освітньої системи, що прийнята кафедрою теоретичної та прикладної культурології ОНМА імені А. В. Нежданової. Серед провідних курсів – «Історія зарубіжної культури». Цей курс постає як одна з фундаментальних дисциплін спеціалізації «Музична культурологія». Він орієнтований на 4 перших семестра та охоплює найважливіші етапи історії зарубіжної музичної культури від Первісності до середини ХХ століття. На перший погляд, подібний курс викликає певні асоціації з традиційною «Історією зарубіжної музики», яку читають на музикознавчих та виконавських відділеннях музичних ВНЗ. Водночас цей курс має певні відмінності. В «Історія зарубіжної музики» домінує історико-національний та монографічний принципи викладу, відповідно до яких кожна велика історична епоха представлена музичною культурою окремих країн та розглядом унікальних творчих особистостей її визначних представників. «Історія зарубіжної музичної культури» у межах спеціалізації «Музична культурологія» спрямована на розгляд музичного феномена у ширшому історико-культурному контексті. Цей курс передбачає вивчення взаємодії

музики з іншими родами творчої діяльності, відображення в музичній культурі різних епох їхніх провідних ідей, а також духовно-релігійного та естетичного базису. У рамках цього курсу перевага надається стилістичним «домінантам» епох. При цьому акцентуються не лише зразки професійної композиторської діяльності, а й популярна позаавторська музична сфера в її різноманітності (від музично-богослужбової практики до різних проявів побутового музикування).

Мета курсу – формування історико-теоретичного фундаменту в художньо-музичній поінформованості студентів через оволодіння культурологічним та музично-культурологічними методами дослідження, що спонукають у сукупності до осмислення проблем минулого та сучасності, виходячи з новітньої культурологічної ситуації з її орієнтацією на гуманізм та одухотворення та плюралізм розуміння цієї гармонійності.

5. ШВЕЦЬ Наталія Олександрівна, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри теорії та історії культури НМАУ імені П.І. Чайковського: продовжуючи дискусію колег щодо основного вектору досліджень, хочу зазначити, що з самого початку засновниками кафедри (а це знані українські фахівці – філософи, культурологи, мистецтвознавці) було генеровано напрям, коли профільні музичні дисципліни залишалися базовими для даної спеціальності, втім набували нового культурологічного змісту, а поряд із цим курси філософсько-естетичного спрямування отримали чітко визначену музично-теоретичну та музично-історичну орієнтацію.

Саме ця тенденція *зростаючої гуманітаризації* – у тяжінні музикознавців до органічного комплексного аналізу музичної творчості у широкому культурологічному контексті – сутнісно відповідає можливостям музикознавства як своєрідного виду культурної творчості. З цим і пов'язаний головний предмет досліджень кафедри. Як один з акцентованих на засіданні круглого столу прикладів – «біографіка», яка дійсно потребує знань дослідника і про мистецтво з широкою культурною ерудицією, потребує володіння теоретичним інструментарієм, що надає певну «реконструкцію» образу людини-митця.

І при тому, що, як зазначила Покулита Ірина Костянтинівна, ми стоїмо «на різних пагорбах», це не заважає знаходити нам спільні точки дотику наукової думки, бо всі докторські дисертації, запропоновані для захисту у Вченій раді НМАУ кафедрою прикладної культурології Одеської національної музичної академії були успішно захищені і затверджені МОН України.

6. БАБУШКА Лариса Дмитрівна, доктор культурології., доцент, в. о. проф. кафедри теорії та історії культури НМАУ імені П. І. Чайковського.

Продукування нової дослідницької царини в сьогочасній гуманітаристиці – музичної культурології – пов'язане, передовсім, із пошуком та розширенням людиномірних параметрів буття в некласичній науковій парадигмі, де розриваються межі одномірних, рафінованих, почасти й

редукованих оптик у бік взаємодій з іншими, відмінними інтенціями, враховуючи при цьому дисциплінарну особливість кожної з них (культурології та музикознавства).

В широкому розумінні ключовим інструментарієм щодо мистецтвознавчих досліджень постає аналіз конкретного (витвору, явища, події тощо), в той час, коли філософський базується на узагальнюючому, а культурологічний – на інтерпретаційному аспектах, результуючим подібного розширення горизонтів та взаємодії є паритетність гуманітаристики та мистецтвознавства (музикознавства), культурологічних та музикознавчих студій, культурно-мистецької та виконавської практики. Так, обґрунтування виконавської культури як інтегрованої професійно особистісної властивості, характеризується, з одного боку, високим рівнем оволодіння мистецькими знаннями, музично-виконавськими компетенціями, а з іншого, – виявом здатності до художнього, естетичного сприйняття, софійного розуміння інтерпретації змісту музичного твору, що, в свою чергу, забезпечує особистісну зрілість у професійно-творчому зростанні, постає культурологічно цінним. Синтез означених дисциплінарних партикулярностей ніяким чином не спрощує дисциплінарної унікальності, а навпаки, доповнює антропологічними рефлексіями як врахування величезної диференціації людського, відводячи від втрати «світоглядної гравітації» (В. Г. Табачковський).

7. СОКОЛОВА Алла Вікторівна, доктор мистецтвознавства, професор ОНМА імені А.В. Нежданової.

Тема мого виступу – ставлення до такої науки як культурологія на Заході, в цілому, і в Англії, зокрема. Усталена думка, що у країнах не присвоюється ступінь бакалавра, магістра чи доктора культурології невірна. Ступінь доктора мистецтва та культурології посідає почесне місце у науковій ніші. Відразу підкріплю дане твердження прикладами. У Великобританії у шістдесяти провідних університетах існує 60 програм бакалаврату, 56 магістерських програм та 27 програм PhD з напряму культурології. Це провідні університети країни Оксфорда, Кембриджа, Лондона, Манчестера, Брістоля, Единбургу. Наповнення навчальних програм зводиться до наступних предметів: «Цензура та культура», «Культура нацистської Німеччини та протидія цій культурі», «Література та екранізація кращих творів», «Популярна музика та література», «Теоретик культури М. Фуко та історія науки», «Культурні аутсайтери», «Кіно та політика», «Національна ідея Англії (національна ідея країни винесена як окремий предмет)», «Примирення з культурним минулим», «Вивчення повсякденності», «Культурна індустрія на прикладі популярної культури», «Гендерна культура».

Музичної складової культури у навчальних програмах відведено епізодичну роль і це простежується буквально на всіх культурологічних відділеннях. Поняття «музична культурологія» не зустрічається в жодній статті або в значній монографії. Це означає, що музична культурологія як напрямок у науці, не розробляється на Заході. У цьому наша перевага. Ми повинні просувати цей напрямок, у тому числі і на Захід.

Що стосується англійських вищих музичних навчальних закладів, навчальні програми збагачуються за рахунок залучення до викладання професійних музикантів та артистів, які діляться порадами щодо створення образу професійного музичного виконавця, режисера, продюсера. У процес навчання активно впроваджуються основи альтернативної педагогіки із нетрадиційними методами навчання. Наповнення навчальних програм є різноманітним та відповідає віянню часу. До основних предметів можна віднести вивчення основних стилів виконання, композицій популярної музики через практичне створення музичних творів.

Студенти приєднуються до майстер-класів з ансамблевого виконання, виступають на сцені в ролі виконавців та ведучих, працюють у студії звукозапису в індивідуальному порядку, але під наглядом досвідченого персоналу, знайомляться з основами аранжування, сценічною майстерністю, музичною підприємницькою діяльністю, створюють власні музичні канали в Інтернеті та соціальних мережах. Поряд із навчанням вокалу та гри на різних інструментах студенти вивчають юридичне право, фінансування, планування, музичний менеджмент. Наприклад, вивчення юридичного права дозволяє укладати контракти з музичними продюсерами та компаніями.

Здобуття знань та навичок поєднується з доступом до новітніх музичних технологій, що відкриває фактично необмежені можливості для подальшого працевлаштування та кар'єрного зростання студентів. Студенти навчаються основам звукозапису, програмування та створення комп'ютерної музики, обробляють аудіо записи та працюють безпосередньо з живим звуком у звукозаписних лабораторіях. Студенти музичних ВНЗ чудово знаються на експериментальній музиці та тонкощах музичного радіомовлення, вивчають еволюцію музичних технологій, від її базових основ до передових, стажуються у сучасних студіях звукозапису, аналогових (гібридних) студіях, синтезаторних лабораторіях. Таким чином, межі між виконанням, постановкою музично-театралізованих вистав та створенням композицій стираються.

Підсумовуючи, можна відзначити, що ефективний процес навчання в Англії зводиться до низки компонентів, які забезпечують продуктивність освітнього процесу. До таких складових належить всебічна державна підтримка, ефективне управління, гідне фінансування, ініціативність викладацької ланки, залучення провідних спеціалістів у музичній галузі до освітнього процесу, доступ школярів та студентів до сучасних музичних технологій та, як наслідок, можливість кар'єрного зростання у випускників

музичних навчальних закладів Англії, що ставить музичну освіту у позицію привілейованого.

СБІТНАЯ Дар'я Володимірівна, кандидат мистецтвознавства, старший викладач кафедри теорії та історії культури НМАУ імені П.І. Чайковського: підтримуючи думки колег щодо міждисциплінарного підходу у розгляді предмету даної спеціалізації, що полягає у поєднанні культурологічного, філософсько-естетичного, мистецтвознавчого й музикознавчого знання, хочу наголосити на важливості *музичної складової* в комплексі навчальних дисциплін. Серед компонентів музичного спрямування слід виокремити такі як музична культурологія, історія світової музичної культури, композиторське мислення у просторі європейської музичної культури, основи теорії музики, історія української музичної культури, практика з музично-просвітницької діяльності, мистецтво бароко в сучасній музичній культурі, музична критика, сучасна музика: тенденції та концепти і, врешті, *базовий музичний інструмент (фортепіано)*.

Як викладач останньої дисципліни, хочу зауважити, що студенти мають можливість на практиці наблизитися до своїх культурологічних дослідницьких зацікавлень. Функція творчого балансу між теорією та практикою у класі фортепіано музикантів-культурологів сприяє розвитку професіоналізму майбутніх фахівців, забезпечує ефективність подальшої праці в будь-якій сфері музичного та культурного життя.

В обговоренні виступили: **ТАРАСЕНКО Ольга Андріївна**, доктор мистецтвознавства, професор, Південноукраїнський педагогічний університет імені К.Д. Ушинського, **МІРОШНИЧЕНКО Світлана Володимирівна**, заслужений працівник мистецтв України, професор ОНМА імені А.В. Нежданової.

Схвалення проведеній зустрічі, окрім названих, заявили **ШЕВЧЕНКО Лілія Михайлівна**, доктор мистецтвознавства, професор ОНМА ім. А.В. Нежданової, **ШЕВЧЕНКО Тетяна Іванівна**, зав.кафедри спеціального фортепіано ОНМА ім. А.В. Нежданової, **АНДРОСОВА Дарія Володимирівна** доктор мистецтвознавства, професор ОНМА ім. А.В. Нежданової, а також педагоги і доценти НМАУ імені П.І. Чайковського, ОНМА імені А.В. Нежданової, Криворізького державного педагогічного університету, представники інших навчальних закладів творчо-мистецького профілю.

